כד הקמח — קנאה

חיי בשרים לב מרפא ורקב עצמות קנאה (משלי יד). מנהג שלמה ע"ה בכל ספר משלי לגנות המדות המגונות ולשבח המדות החמודות, וברוב הפסוקים שבו יזכיר המדות זו לעומת זו בדבר והפכו, וענין לב מרפא לב של רפואה והוא מי שיש לו לב טוב שאין בלבו קנאה על שום אדם כי כאשר יקנא האדם במי שהשיג עושר ונכסים יוסיף דאגה על דאגה על שלא השיג כמוהו. ואם השיג יגיע מזה לאהבת הכבוד ובקשת מיני הממשלה בקניני העוה"ז, ומאהבת הכבוד יגיע אל השררה ומן השררה יגיע לעבוד ע"ז. ואם לא השיג יהיו כל ימיך מכאובים וחיי צער יחיה וסוף שימית את עצמו או את חבירו, ימית את עצמו שהרי אמרו הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. וכן אמר אליפז (איוב ה) ופותה תמית קנאה. כלומר מי שמתפתה אחר מדת הקנאה תמיתנו, או את חברו, שהרי מתוך הקנאה יבא לידי שנאה ומהשנאה לידי רציחה שכן כתיב (דברים יט) כי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וגו', אבל מי שלבו תמים והוא שקראוהו חכמים לב טוב שאין בלבו קנאה על חבירו, ממה שדרשו במס' אבות (פ"ב) איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם ר' אלעזר אומר לב טוב ושם מסיים ואומר רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם, יאמר כי הכל תלוי בלב, וכן שלמה קראו בכאן לב מרפא כי הוא רפואה ורטיה לכל איבריו ינצל מכל הנזקים הללו ויחיה חיי שלוה, זהו שאמר חיי בשרים לב מרפא, כי מדת הקנאה היא הפך לב מרפא וכן רקב עצמות שהוא המיתה הפך חיי בשרים, והכוונה לומר כי במדת לב מרפא יחיה ובמדת הקנאה ימות. ואמר רקב עצמות שהוא חולי שאין לו רפואה ואין לו תקנה כי כשהבשר נרקב הנה הוא חוזר ומתחדש אבל העצם הנרקב אין לו רפואה לעולם, ולכך המשיל שלמה מדת הקנאה לרקב עצמות שהוא דבר שאין לו רפואה כן מדת הקנאה חולי שאין לו רפואה, וכן אמר החכם במוסריו כל השנאות קוה להם לרפואה חוץ משנאת הקנאה. וכן המשיל עוד האשה הרעה לרקב עצמות הוא שאמר (משלי יב) אשת חיל עטרת בעלה וכרקב בעצמותיו מבישה. כי כשהיא מבישה כלו' שמביישתו בתועבותיה ובעלילותיה הרעים הלא היא כרקב בעצמותיו שאין לחליו רפואה ואין לו תקנה עמה. ובכלל המשל עוד כשהמשילה לעצם הנרקב מפני שהאשה נבראת מן העצם וכאשר היא טובה היא עצם מעצמיו ונמשכת לדעתו ורצונו כאחד מאיבריו וכשהיא מבישה היא רקב בעצמותיו. ובמסכת אבות פרק בן זומא (פ"ד) רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, הקנאה הוא שאמר בכאן ורקב עצמות קנאה והתאוה הוא שכתוב (משל י יד) יש דרך ישר לפני איש וגו'. הכבוד הוא שכתוב (ישעיה א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. מלמד שקפח ישעיהו ד' מלכים בימיו להודיעך שהשררה והכבוד קוברת את בעליהן, ואמרו במדרש הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, מנא לן מאדם הראשון שהיו צולין לו בשר ומסננין לו יין ראו כבודו נתקנאו בו, והתאוה שהתאוה לאכול מהפרי והכבוד שעשו לו המלאכים לפיכך נטרד מן העולם, הא למדת כמה מגונה מדת הקנאה:

ודבר ידוע כי לא החזיק קרח במחלוקת עד שהתלבש במדת הקנאה ומדה זו הטרידתו מן העולם והיה חושב שהיה משה רבינו מחלק המנויים והמעלות על פי עצמו ומלבו ולא היתה לו זאת מאת ה', כי ממה שאמר להם משה כי לא מלבי נוכל ללמוד כונתו של קרח הרעה שהיה אומר כי מלבו עשה. והיה טוען כי מה שהחליף הלוים תחת הבכורות לא עשה אלא כדי לתת גדולה ומעלה לבני לוי שהם ממשפחתו, גם בני קהת שהגדיל מעלתם על כל שאר הלוים לשאת דברים המקודשים מפני שהם קרובים אליו יותר שהרי קהת היה זקנו. ומה שקשרו הלוים על משה לפי שהיו נתונים לאהרן ולבניו, גם אליצפן בן עוזיאל מינה אותו נשיא לפי שהיה עוזיאל אחד מאחי אביו של משה והקטן שבכולם, לפיכך הוקשה לקרח על נשיאות אליצפן בנו ונתקנא על זה, וזהו שדרשו רז"ל מה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא בנשיאתו של אליצפן אמר קרח אחי אבא ארבעה היו עמרם ויצהר וחברון

ועוזיאל עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מינה את הנשיאות על ידי אחיו הקטן מכלן הריני חולק עליו ומבטל את דבריו, מה עשה כנס ארבע מאות איש ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן מה עשה הלביש לכולן טליתות של תכלת, וזהו שאמרו במדרש ויקח קרח מה לקח לקח טליתו ובא אצל משה וכן כולם. אמרו לו טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או לא אמר להן חייבת התחיל לשחוק אפשר טלית של מין אחר חוט א' של תכלת פוטרתו טלית שכולה תכלת לא כל שכן, בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה אמר להן חייב אמרו לו התורה כולה ער"ה פרשיות אינה פוטרת את הבית ופרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית דברים אלו לא נצטוית עליהם ומלבך אתה בודאם. והנה שלמה בחכמתו הזכיר בכלל הדברים שהקנאה מצויה בהן הוא שאמר (קהלת ד) וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה וגו'. הזכיר כל עמל והם קניני הגוף כגון עושר ונכסים וכבוד ושאר מעלות השררה, כל כשרון המעשה תורה ותשובה ומעשים טובים, כי היא קנאת איש מרעהו בין בעושר בין בחכמה או איזה מעלה שתהיה הלא הקנאה מצויה בין איש לחבירו, גם זה הבל, גם בחטא הזה נכשל הבל שנתקנא בקין אחיו כשהביא מנחה לה' ועמד הוא ונתדמה בקרבנו לאביו שהביא בעלי חיים ומתוך הקנאה באו לידי שנאה והיתה מריבה ביניהם על ירושת הארץ עד שנהרג, והרי המדה הזו חרבן עולם. גם מלאכי השרת מצינו שנתקנאו באדם הראשון עד שהחטיאוהו והפשיטוהו בגדי השכל ולבש בגדים אחרים בגד בוגדים עד שנטרד מגדולתו ונסתלקה שכינה מן התחתונים: בעון מדת הקנאה נחלקה מלכות ישראל וגלו עשרת השבטים שהיתה להם מדת הקנאה עד שהיתה המלכות ליהודה, וזהו שאמר (ישעיה יא) אפרים לא יקנא את יהודה וגו', ומתוך שהמדה הזאת מדה משוקצת ומגונה מביאה את האדם לידי נזקים ומכשולות רבים קרא שלמה מי שלבו נקי וטהור ממנה לב מרפא כי היא רפואה לעצמו וזכות לנפשו ומנוחה לעצמותיו, והוא שאמרו רז"ל כל מי שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים, וזהו שאמרו במסכת שבת סוף פרק שואל אדם (דף קנב:) הנהו קפולאי דקא קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו ר' אחאי בר יאשיה אתו ואמרי ליה לרב נחמן נהים בן גברא אתא אמר ליה מאן ניהו מר אמר אנא אחאי בר יאשיה, אמר ליה ולא אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא, אמר ליה ומנו מרי לא ידענא ליה והא קרא כתיב (קהלת יב) וישוב העפר אל הארץ כשהיה אמר ליה דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין גששיה חזיה דאית ביה מששא, אמר ליה ליקום מר וליזיל בי מדרשא, אמר ליה גלית אדעתך דאפילו נביאי לא קרית שנאמר (יחזקאל לז) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם עמי. והא כתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב אמר ליה שעה אחת קודם תחיית המתים ע"כ, ופי' קפולאי חופר קברות, נחר בהו רבי אחאי כלומר נחר בגרונו. אנא אחאי כלומר רבי אחאי שהיה נקבר שם, לא ידענא ליה כלומר איני יודע לדבריו. בהעלותי אתכם כלומר עד שיעלה אותנו הקב"ה אין לנו רשות לעלות, והא כל קללותיו של אדם הראשון כל הדורות שוין בהן, אמר ליה שעה אחת קודם תחיית המתים כן פי' רש"י ז"ל, וענין הגשוש והמשוש הוא המלבוש השני הידוע ליודעים שהנפש מתלבשת בצורת גוף צורה דקה עד מאד, ויש בה ממש, וזהו סוד הענין ברבינו הקדוש ז"ל שהיה בא לביתו בכל ערב שבת והיה מקדש להם, ואין בכאן מקום להאריך בזה כי לא הזכרנו זה אלא ללמד כי כל מי שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין, אבל כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין שנאמר ורקב עצמות קנאה, וקנאה זו שאמרנו אינו אלא בהבלי העולם במיני השררה והעושר והכבוד ובפעולות המעשים הרעים, אבל הקנאה בתורה ובמצות ובמעשים טובים הרי זה מדה משובחת, וכן אמרו (ב"ב פ"ב דף כב) קנאת סופרים תרבה חכמה, וכבר הזהירנו שלמה ע"ה שנתלבש קנאה ביראת השם יתברך הוא שאמר (משלי כג) אל יקנא לבך בחטאים וגו':